

گزیده‌ای از اسناد تاریخی شهر

بم

دکتر حسن کریمیان

سند یعنی تکیه گاه و یا آنچه به وی پشت گذارند^(۱) آنچه بدان اعتقاد کنند.^(۲) از نظر حقوقی، سند عبارت است از هر نوشته‌ای که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشند^(۳) و سند تاریخی، نوشته‌ای است که در اثبات فرضیه تاریخی و پا باستان‌شناسی بتواند مورد استناد مورخ یا باستان‌شناس قرار گیرد.

آنچه در اینجا ارائه می‌شود، ده سند برگزیده از میان اسناد تاریخی شهر باستانی بم است، که به لحاظ اهمیتشان در تعیین روند مرمت ارگ بم و نیز تعیین طبقات اجتماعی ساکن در این شهر و سایر موارد مشابه، مورد توجه قرار گرفته‌اند.

این اسناد علاوه بر آنکه می‌توانند در بررسی تاریخ مرمت بخش‌های باقیمانده شهر قدیم مورد استفاده قرار گیرند، گویای اهمیت ویژه قلعه باستانی بم در کنترل ناحیه جنوب شرق ایران نیز می‌باشند.

تعدادی از اسناد ارائه شده در این مقاله به اقدامات مرمتی ارگ بم توسط "بلدیه" (شهرداری) و مکاتبات مربوطه توسط حکمران کرمان و یا وزرای "داخله" (کشور) و "مالیه" (امور اقتصادی و دارایی) مرتبط می‌گردند.

تعدادی دیگر از این اسناد، به خلیج ید نیروهای نظامی ارگ بم و تحويل آن به بلدیه شهر مربوط می‌باشند. سند دیگر معین می‌دارد که محوطه چهار قبرستان جداگانه در محدوده خارج از دیوار دفاعی شهر، به فروش رفته‌اند. آخر اینکه، در سواد حاکم فرمانروایی کرمان، به وجود طبقات اجتماعی مختلفی نظیر روحانیون و خوانین و در این استان اشاره شده است.

در معرفی هر سند، موضوع و نکته قابل توجه در آن بطور اختصار درج گردیده و از آنجا که تعدادی از اسناد ارائه شده به خط شکسته نستعلق نگاشته شده‌اند، به منظور تسهیل در قرائت متن، نوشته کتابی آنها نیز در مقابلشان درج گردیده است. بعلاوه به منظور تسهیل در استفاده از آنها، برای سایر محققان، برگردان انگلیسی شان نیز با شماره‌های مشابه آورده شده است.

۱- لغتنامه دهخدا - انتشارات دانشگاه تهران - جلد ۸ - ص ۱۲۱۵۵

۲- فرهنگ فارسی معین - ذیل کلمه سند.

۳- فرهنگ اصطلاحات حقوقی - دکتر جعفر لکرودی - انتشارات گنج دانش - ص ۳۶۳.

سنده شماره: ۴۱۶-۲۴۰۰۵۰۵۶

موضوع: واکناری قلعه حکومتی (ارگ) به شهرداری به منظور حفاظت و مرمت آن.

نکته: ارگ مذکور تا این زمان در اختیار نظامیان قرار داشته است.

بتأمین ..... مل ..... سه ۱۳۱
..... شعبه ..... ۱۹۸۲۱ / ۳۹۶۶۳

الله

وزارت داخله

اداره انتخابات و امور الدی و صحي
داره

وزارت جلیلہ مالیہ

عطف بمرقومه نمره (۸۳۲) صادره از اداره کل خالصجات
راجع بسیدان ارگ به زحمت افزاییشود که نظر وزارت داخله
در واکناری محل مزبور ببلدیه برای حفظ اثاثی است که در آنجا
موجود است و بلد به هم قصد فروش آنها راندارد. خواهشمند
است قدغن فرمائید بنحویکه مرقوم شده است مراسم واکناری آنها
را ببلدیه به نراهم سازند. زیرا زیرد اخله

سازمان اسنادی ایران
IRAN NATIONAL ARCHIVES

وزارت داخله
اداره انتخابات و امور الدی و صحي
داره انتخابات ..... سه ۱۳۱
..... شعبه ..... ۱۹۸۲۱ / ۳۹۶۶۳
وزیر امور الدی و صحي ۱۳۱
..... شعبه ..... ۱۹۸۲۱ / ۳۹۶۶۳
وزیر امور الدی و صحي ۱۳۱
..... شعبه ..... ۱۹۸۲۱ / ۳۹۶۶۳

سنند شماره: ۴۱۶-۲۴۰۰۵۰۵۷

موضوع: واگذاری قلعه حکومتی (ارگ) به شهرداری به منظور حفاظت و مرمت آن.
نکته: ارگ مذکور تا این زمان در اختیار نظامیان قرار داشته است.

بنارس ۳۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
نمره ۵۶۰۸۰... ضمیمه .....
۹۰۱۲

وزارت داخله

اداره انتخابات و امور بلدی و صحي
دایره .....

وزارت جلیله مالیه

در شمرم محوطه ایست موسوم بارک که از اینه آن مخ. تصری باقی
مانده و هیئت تفتشیه در مسافت به بیلده آنجاد متورداده اند که
بنام حفظ آثار قدیمه تعمیرات باقی مانده بنای آنجارانموده در حفاظت
آن مراقبت نمایند نظر بانکه مالیه محوطه مزبور املک دولت دانسته
و تامفعی که فرار واگذاری آن بیلده داده نشده است نبتواند اقداما
و تصرفانی بکند خواهشند است قدغن فرمایید در حدود مقررات قانون
۱۶ بهمن ماه ۱۳۰۷ مراسم واگذاری آن بیلده به فراهم گرد رکه بیلده
هم در تعمیر و حفاظت آن اقدام کند. محمد

(وزیر) ۱۳/۱۱/۳
در راست ۱۳/۱۱/۱۰

وزارت جلیله مالیه

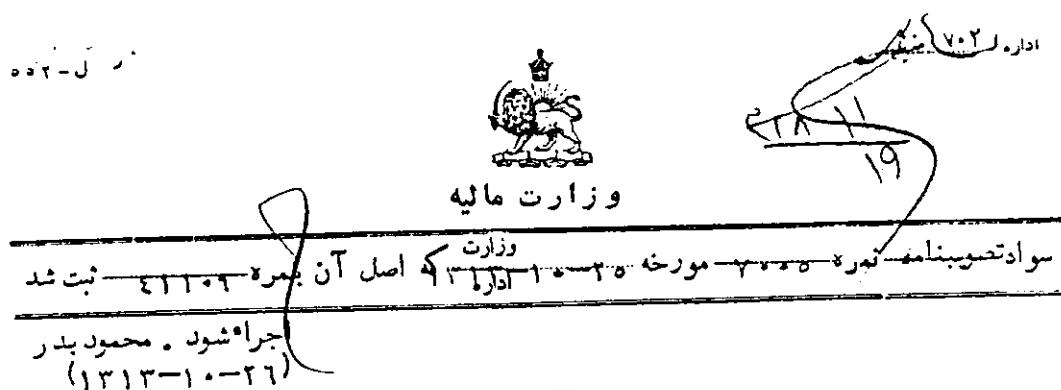
تاریخ که بیلده ۱۳/۱۱/۱۰
از پرسنل که ۱۳/۱۱/۱۰

۱۳/۱۱/۱۰
۷.۵۸۷

سازمان اسناد ملی ایران
IRAN NATIONAL ARCHIVES

سنده شماره: ۴۱۶-۲۴۰۰۵۰۵۷

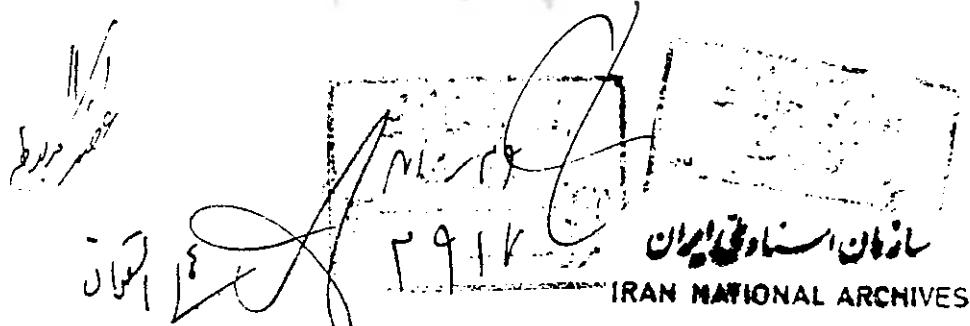
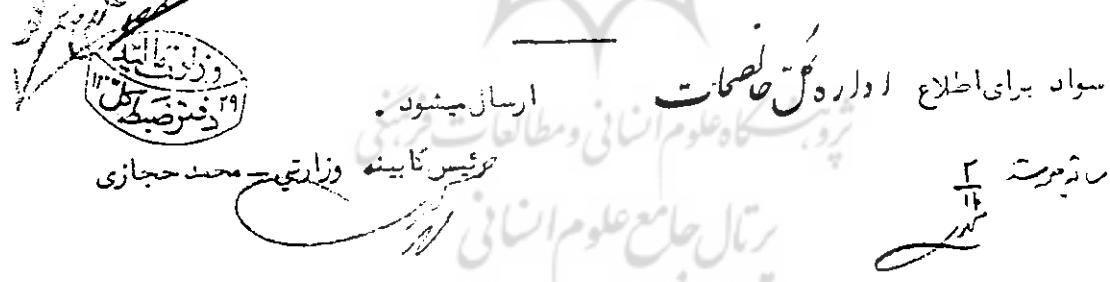
موضوع: واکذاری قلعه حکومتی (ارگ) به شهرداری به منظور حفاظت و مرمت آن.
نکته: این سند نشان دهنده اولین اقدام رسمی حکومت مرکزی در مرمت آثار فرهنگی است.

وزارت جلیله مالیه

هیئت وزراء در جلسه ۲۲ دیماه ۱۳۱۳ برطبق پیشنهاد وزارت مالیه تحسیب نمودند که محبوطه ارگ
بم واقع در استان کرمان که مساحت آن در حدود ۳۲۰۰۰ نزدیک مربع تخمین کردیده و خود را
احتیاج دوایر دولتی نیست به منظور حفظ اثار قدیمه ببلدیه شهریم و آندازه شود .
تحسیب‌نامه در نایینه رئاست وزراء غصیط است . رئیس وزراء

سجاد مطابق اصل است .

سنند شماره: ۵۰۹-۲۴۰۰۲۰۱۱۹

موضوع: درخواست اعتبار مالی به منظور انجام اقدامات حفاظتی و مرمتی در قلعه باستانی بم.

وزارت داخله

اداره جب دامنه

ضمیمه

۱۵

ضمیمه

مومنه هر اصل و هنر را آن ۱۳۳۶

نحوه ۱۹۰ تقدیر نهاده کان دور پیج خوب با عینم در زمینه سرمان رسیده است که در این جزو
دھنی خود رسیده و فو بدر بر قبر اعلی دیده است زیرا درینجا در درون اداره این جزو
گهادی که این در فرد کاره دست در کی بزرگ داشت نهایت نهاده که این کاره
رسیده و چنین نقطه لقمه برداشته بحقیقت دست نهاده گهادی که این بزرگ داشت
در اینجا می باشد و دیه کان صادر فرستنده که در تقدیر دست درینجا
که در دو هر گز تقدیر کردیش بدر دست در فرد نزد علیم داده

برادرت فرموده و بخواه داده این نشانه در نهاده همچوی باید درینجا فرموده
که در اینجا بجز این اعلی مطالعات فرهنگی

رو بحکایتی وزارت معلم اسلامی

نیایخ ۷ اکل ۱۳۳۶

کلیه

سازمان اسناد ملی ایران
IRAN NATIONAL ARCHIVES

سنده شماره: ۵۰۹-۲۴۰۰۲۰۱۱۹

موضوع: توضیح دلیل اهمیت شهر بم و درخواست برای حمایت مالی از حکومت مرکزی به منظور انجام حفاظتها فیزیکی و مرمت فنی
قله حکومتی بم.

نکته: این سند نشان دهنده اولین تعمیرات ارگ بم در قرن حاضر است و همچنین مؤید این واقعیت که آثار فرهنگی مانده در شهر توسط
حکومت وقت جمع آوری و نگهداری گردید.

سازمان اسناد ایران

۹۷

وزارت دارالملوک
ساده ملطف ریاست لان
تمام پس وزارت صد و زده
نه عجم چهاردهم شاهنشاهی قابوی توپهای رکب هسته همیشه
مودخه ۷ مهر
آن عزم کنم بدین معنی شروع شد زیرا که در پانی خبر داشتند زحمات را در پیش ویندی این رفاقت را بسیار
کردند بنابراین عالی دیگر قدر کنم همچو در خودن یک شهری بخوبی می شود، توهم و مشتب طردی از زندگی خود را
زیر گشته داشدم، باز نیزه همچو در خودن یک شهری بخوبی می شود، توهم و مشتب طردی از زندگی خود را
زین خود را فلت خود را گل کیک زندگانی پیش از طلاق جو همانی در زندگانی داشتم را بخواه
عدم رفاقت خود را، رفاقت را بخواه رفت رکت تصرف حالت فتح فوایض فرات را لاله بجهان
طی قیادت همچو رفاقت را بخواه رفت رکت تصرف حالت فتح فوایض فرات را لاله بجهان
می خواهند و زیرا خود را بخواهند و خوش بخواهند و زیرا خود را بخواهند و خوش بخواهند و خوش بخواهند
دکش استه همچو در خودن یک شهری بخوبی در زندگانی این رفاقت را بخواهند و خوش
زندگانی خود را بخواهند و خوش بخواهند
برای سه هزار راه را زندگانی خود را بخواهند و خوش بخواهند و خوش بخواهند و خوش بخواهند و خوش بخواهند
چند بخطه ضیغ ایر و عصرت مهقت دلی زندگانه همچو کار میخواهیت بدای ریشم دیده اید یک خود را گل کیک
بلات میده باقی ذریمه بدین نسخه نخوازیم و از این خال ضریحت را لذت داشت همچو زندگانی
ساده بخدمت رانی فتح تیرمیز دلی زندگانی را در دست داشت در این میانه
محفظ دکش استه زین عالی بخدا زندگانی و خوش بخواهند و خوش بخواهند و خوش بخواهند و خوش بخواهند

سازمان اسناد ایران
IRAN NATIONAL ARCHIVES

سنده شماره: ۴۲۹۵-۰۰۰۹۰۲-۲۴۸

موضوع: فروش چهار قبرستان متروکه شهر قدیم به که بواسطه گسترش شهر جدید در وسط آن قرار گرفته بودند.
نکته: وجود چهار قبرستان جداگانه قدیمی در شهر کوچکی مانند به می تواند به عنوان نشانه ای از وجود طبقات مختلف اجتماعی در این شهر به حساب آید.

تاریخ ۳۶ ... ماه می ... ۱۳۰۴

نمره ۲۵ صیغه

وزارت جلله داخله

اداره بلدیه شر.م

تقریبی نیم وزارت عدلیه

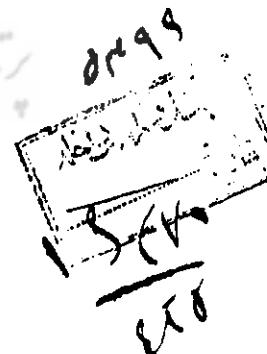
— در در در ۱۳۰۴/۱۰/۲۵

لکه های سرمه خود نهایم که خوب است باید در بسته ای داشته باشد
و مکمل خود جمع و همچویی تخفیف نهایت اینها باشد در همینجا از این
بنده ای افتخار جمع توییه بجهت رعایت شدنیه و پنهانیه
و مکملی که روزنه ناید باشد این سبیله حدست را بر برادران
دو چیز نهایتی عیید گذاشت برای این نیزه های اینها نهاده شد.

لکه های سرمه خود نهایم که خوب است باید در بسته ای داشته باشد
و مکمل خود جمع و همچویی تخفیف نهایت اینها باشد در همینجا از این
بنده ای افتخار جمع توییه بجهت رعایت شدنیه و پنهانیه
و مکملی که روزنه ناید باشد این سبیله حدست را بر برادران

دو چیز نهایتی عیید گذاشت برای این نیزه های اینها نهاده شد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اسلامی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
IRAN NATIONAL ARCHIVES

سنده شماره: ۲۹۲۰۰۲۵۴۷-۶

موضوع: صورت بودجه پرسنل بلدیه بم و سایر هزینه‌ها منجمله هزینه مرمت بناها و تنظیف شهر در سال ۱۲۰۵
نکته: در ردیف شرح هزینه‌ها مبلغ ۱۶۸۵ قران بابت هزینه تعمیر بناها و تنظیف شهر مذکور در نظر گرفته شده است و اگرچه معلوم نیست که منظور از تعمیر، مرمت فنی بخششای قدیمی (ارگ بم) بوده باشد لیکن کل اعتبارات مرمت شهر جای تأمل دارد.

شمع	سلنه	د فران	د پهلوی	هزینه های		د فران	د پهلوی	هزینه های	د فران	د پهلوی
				د فران	د پهلوی					
تعمیر بناء ۱۳۰۵	۱۳۳۰۰	-	-	۱۳۳۰۰	-	تعمیر بناء ۱۳۰۵	۱۳۰۰۰	تعمیر بناء ۱۳۰۵	۱۳۰۰۰	-
تاجیح روشنایی در راه	۱۰۰	-	-	۱۰۰	-	تاجیح روشنایی در راه	۱۰۰	تاجیح روشنایی در راه	۱۰۰	-
مزدومات رطبه عادت	۱۷۰	-	-	۱۷۰	-	مزدومات رطبه عادت	۱۷۰	مزدومات رطبه عادت	۱۷۰	-
کردیگرد	۲۴۰	-	-	۲۴۰	-	کردیگرد	۲۴۰	کردیگرد	۲۴۰	-
غیر ترتیبی پهلوی	۳۶۰	-	-	۳۶۰	-	غیر ترتیبی پهلوی	۳۶۰	غیر ترتیبی پهلوی	۳۶۰	-
ملحق تغیر	۱۶۸۵	-	-	۱۶۸۵	-	ملحق تغیر	۱۶۸۵	ملحق تغیر	۱۶۸۵	-
خرید محراب و راه پله	۵۰۰	-	-	۵۰۰	-	خرید محراب و راه پله	۵۰۰	خرید محراب و راه پله	۵۰۰	-
جمع	۱۶۸۰۰	-	-	۱۶۸۰۰	-	جمع	۱۶۸۰۰	جمع	۱۶۸۰۰	-
۱۷۷۳۰	-	۸۵۰	-	۱۷۷۳۰	-	۸۵۰	-	۱۷۷۳۰	-	۸۵۰

مددویت پهلوی بم

سد و گردان لرستان - سرمه علیه زرداری
آهانه - سرمه علیه زرداری
سرمه علیه زرداری

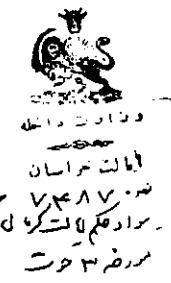
لکسیکون به زرداری

موزه ایران
IRAN NATIONAL ARCHIVES

سند شماره: ۲۰۱۲-۲۹۲۰۰۴-۲۴۶۰۴

موضوع: حکم فرمانروایی یکی از حکام کرمان از طرف دربار قاجار

نکته: در بخش پایانی این حکم به وجود طبقات اجتماعی در کرمان اشاره شده و از دو طبقه روحانیون و خانها که به نظر می‌رسد صاحب نفوذتر از سایر طبقات بوده‌اند نیز نام برده شده است.

در این محض که را حکومت برگزخانه تغیر نموده اند لازم بتوانند

آنچه رسیده گشته باز هم باید موضع را آورد که در ۱۸۱۷ (نیمه دو

تمیل) نهاده شده اند از این طبقه را بر قدر

شُهزاده سعواند و شوکت زاده طوفانی و شاهزاده جعی

آخوند ملکه کلکورس حمال مژده عین مودم که در اینجا

و بـ اینچه عده جدید نهاده شده اند که این امری ایجاد نموده تبری و تقدیر

بعو و امراء ائمجه و شیخو طبله و عصیانیه مرتکب نظر نهاده

که نلودزه و نظر نموده که نهاده عجوم آهن علامه و شیخ میر

طلاق سهی را از کوی این نیز نهاده شده و از مدد و موافیه

آن تخفف نزدیک از این عده ایشان خواسته و از مدد و موافیه

موقوفات کردند و میگذرد

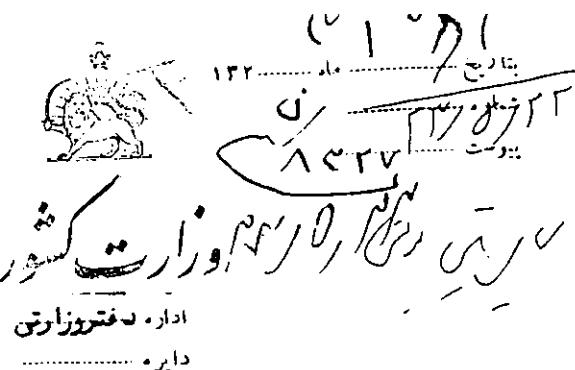
سازمان اسناد و مطالعات

IRAN NATIONAL ARCHIVES

سنده شماره: ۱۹-۲۹۳۰۰۶۰

موضوع: ایجاد امنیت و آسایش برای زرتشتیان مقیم به

نکته: این سنده مؤید آن است که زرتشتیان به عنوان یکی از طبقات اجتماعی ساکن در این شهر از زمان سقوط ساسانیان تاکنون حضور مستمر خود را حفظ نموده اند.

اداره شهریانی کل کنکور

به عنوان از مشکایت شده است چند نفر متعرض زرد نشینی باشند
مشغول سپاه داد و مستد خود هستند شده اند لازم است فسروا
با شهریانی به دستور اد همین که هر گونه اقدامی را که برای تا مین امنیت
و آسایش اهالی و چشمگیری از سوی نیت مختل کنندگان آرامش باشند
بلا تا خوب عمل آور و چنانچه برای تا مین این مقصود احتیاج به
استعانت از قوای زاندارم باشد فورا از توای مزبور استفاده کنند
باداره کل زاندارمی دستور داده شده است که در این باب همه
کونه مساعدت بعمل آورد . ضمنا از نتیجه اندامات خود و زارت
کنور را مستحضر نمایند .

سازمان اسناد ملی ایران
IRAN NATIONAL ARCHIVES

۱۴۵
۱۳۲۷

ذیرکنور

رونوشت شرح فوق برای اطلاع و افاده بزاندارمی کل کنور فرستاده
مینمود که دستور لازم تلگرافی بعنوان دارمی بهم درز مینه تشریک
مساعی با شهریانی صادر رونتیجه را بوزارت کنور اطلاع دهند .
ذیرکنور

سند شماره: ۱۲۰۳-۲۹۲۰۰۶۱۷

موضوع: کشف مقداری سکه‌های قدیمی در منطقه کران خواست بم.

اداره کل باستانشناسی

شماره

تاریخ در

۸۷

۱۱/۱۱

وزارت فرهنگ

اداره فرهنگ کرمان

رونوشت نامه شماره ۳۴/۱۹/۱۲-۲۲۳ کشیده از اداره کل باستانشناسی
کشورهای عجم بکشف مقداری سکه‌های قدیمی در (کران خواست)
بم پیغام ارسال میگردد حواه شمتد است در این باب تحقیقات
لازم معمول داشته و از نتیجه اداره کل باستانشناسی را مستحضر
فرمایند.

رئیس اداره کل باستانشناسی

۱۴۲
۱۲/۱/۲۲۳

رونوشت عطف نامه شماره ۳۴/۱۹/۱۲-۲۲۳ جهت اطلاع
اداره آمار و بررسیها از وزارت کشور ارسال میگردد.

رئیس اداره کل باستانشناسی

۱۴۲
۱۲/۱۲/۲۲۳

۱۴۲
۱۲/۱۲/۲۲۳

مشیر بهش
۱۲/۱۲/۲۲۳
۰۶/۱۲/۲۲۳

سازمان اسناد ملی ایران
IRAN NATIONAL ARCHIVES